

Gaza: Arkea palestiinalaisäidin silmin ja sotaa norjalaisten lääkärien todistamana

Anitta Kynsilehto¹

El-Haddad, Laila (2012): *Gazamom*. Suom. S. Takkala. Helsinki: Into, 320 s.

Gilbert, Mads & Erik Fosse (2010): *Silminnäkijänä Gazassa*. Suom. P. Kivelä. Helsinki: Like, 361 s.

Gaza ja erityisesti Gazan siviiliväestö on ollut syksyn 2023 ja alkuvuoden 2024 Israelin armeijan ilmapommituksen ja maahyökkäysten kohteena. Avustuskuljetukset eivät pääse perille, yli puolen vuoden tuhoamisen jälkeen kaista on raunioina ja valtaosa väestöstä on paennut jo useita kertoja alueen sisällä. Jo hyökkäyksen ensimmäisten viikkojen ruumissaldo ohitti saman määrän ihmisiä, joiden on laskettu kuolleen Ukrainassa sitten Venäjän helmikuun 2022 lopussa aloittaman hyökkäyssodan. Valtaosa kuolleista on naisia ja lapsia. Sairaalat ovat olleet erityisen julmien hyökkäysten kohteena, ja maaliskuussa 2024 Israel piiritti viimeistä toimintakunnossa ollutta, Gazan parhaiten varusteltua Shifan sairaalaa kahden viikon ajan.

Kuten esimerkiksi kesällä 2014 ja toukokuussa 2021, olemme todistaneet päivästä, viikosta ja nyt jo kuukaudesta toiseen jatkuvaa armotonta hävitystä niin kutsuttujen länsimaiden, Yhdysvallat etujoukoissa, julistaessa tukeaan Israelille ja vaivaantuneita pyyntöjä tauottaa taistelu siten, että humanitaarista apua saataisiin siviileille. Kansanmurhaa käsitellään Kansainvälisessä tuomioistuimessa (ICJ) Etelä-Afrikan Israelia vastaan nostamassa kanteessa, mutta tämäkään ei ole saanut tulitaukoa aikaan.

Tämä arvio esittelee kaksi jo reilu vuosikymmen sitten julkaistua silminnäkijäkertomusta Gazasta. Sekä *Gazamom* että *Silminnäkijänä Gazassa* taustoittavat omista näkökulmistaan sitä, mistä myös tämänkertaisessa katastrofissa on kyse. Laila El-Haddadin blogiteksteistä ja hänen *Al Jazeera*lle ja muille tiedotusvälineille kirjoittamistaan artikkeleista koostuva teos *Gazamom* avaa arkea pääasiallisesti Yhdysvalloissa asuvana Gazan palestiinalaisena äitinä, jonka Libanonin pakolaisleirillä syntynyt puoliso voi vain haaveilla pääsevänsä tapaamaan vaimonsa Gazassa asuvia sukulaisia. Kirja on jaettu neljään laajempaan aikajaksoon, jotka käsittelevät vuotta joulukuusta 2004 joulukuuhun 2005 eli Israelin (oletettua) vetäytymistä Gazasta, tammi–joulukuuta 2006 eli Hamasin vaalivoittoa ja vaalituloksen välittömiä seurausvaikutuksia Gazan palestiinalaisille, kahden vuoden ajanjaksoa tammikuusta 2007 tammikuuhun 2009, jolloin El-Haddad kysyy, saako demokratiaa haluta, ja viimeisimpänä aikaa tammikuusta 2009 elokuuhun 2010, jonka jälkeen englanninkielinen alkuteos on julkaistu. Vaikka dokumentaarinen teos on käännetty ja julkaistu suomeksi jo vuonna 2012, se kestää aikaa. Kirja auttaa ymmärtämään paitsi sitä, millaista arkielämä Gazassa on, myös sitä, mitä Israelin niin sanottu vetäytyminen Gazan kaistalta vuonna 2005 tarkoitti käytännössä. Yksi näistä käytännön merkityksistä on ollut rajaliikenteen aiempaakin tiukentuneempi sääntely, josta El-Haddadin ja BBC:n haastattelemat palestiinalaiset totesivat jo ennen Israelin vetäytymis-

1 YTT, dosentti, tenure track -professori, Tampereen yliopisto, <anitta.kynsilehto@tuni.fi>

tä: ”Niin kauan kuin liikkuvuusongelmaa ei ratkaista, mikään gazalaisten elämässä ei muutu. Itse asiassa tilanne voi huonontuakin” (s. 43).

Toinen arvioitavista teoksista on kahden norjalaisen lääkärin, Mads Gilbertin ja Erik Fossen kirjoittama silminnäkijätodistus Israelin vuodenvaihteessa 2008–2009 tekemästä, kolme viikkoa kestäneestä *Valettu lyijy* -nimellä kutsutusta hyökkäyksestä Gazaan. He olivat ainoat länsimaalaiset lääkärit, jotka työskentelivät Gazassa heti hyökkäyksen alkupäivinä. Gilbertin ja Fossen tuolloinen työpaikka, Shifan sairaala, oli marraskuussa 2023 intensiivisen hyökkäyksen kohteena, ja esimerkiksi keskosvauvoja kuoli hyökkäyksen yhteydessä, kun sairaalasta katkesivat sähköt. Israelin väitteet Hamasin komentokeskuksesta sairaalan alla osoittautuivat perusteettomiksi (esim. Loveluck ym. 2023). Maaliskuussa 2024 Israel piiritti sairaalaa kahden viikon ajan (esim. Omer 2024), eikä sen esittämille väitteille löytynyt tälläkään kertaa totuus pohjaa.

Rajojen ylittämisen mielivaltainen säätely

Gazaan on todella vaikea päästä, ja sieltä on lähes mahdotonta päästä pois. Gazan palestiinalaisena El-Haddad käyttää matkoillaan Egyptiin avautuvaa, niin ikään Israelin kontrolloimaa Rafahin rajaylityspaikkaa. Osana arkeaan El-Haddad kuvaakin erilaisia kulkurajoituksia ja epätietoisuutta siitä, milloin rajanylityspaikan läpi voisi päästä. Hän joutuu jäämään pienen poikansa kanssa Kairoon odottamaan tietoa siitä, milloin raja ehkä avattaisiin seuraavan kerran. Kun huhu rajan avautumisesta kantautuu Kairon kaupunkiin asti, matka vie ensin Siinain autiomaan halki raja-alueelle, jonka jälkeen matkalaiset odottavat autoissa tuntikausia ja heitä käsketään poistumaan ruumiintarkastuksiin raja-asemilla. Mikäli huhu osoittautuu vääräksi tai kaikkia sinä päivänä ylitystä yrittäneitä ei päästetä rajan yli, he majoittuvat Al-Arishin kaupungissa lähempänä rajanylityspaikkaa. Tämä odottelu saattaa kestää useita viikkoja. Rajan ylittämistä ei koskaan voi olla varma. Jos niin sanotuissa normaalioloissa rajojen yli liikkuminen on hankalaa, tulee siitä mahdotonta akuutin konfliktin ollessa käynnissä.

El-Haddad kuvaa päivä päivältä Gazan miehityshallinnon ja siirtokuntalaisten vetäytymisen odotusta ja toteutusta kesällä 2005. Hän muistuttaa myös (s. 56–57), miten siirtokuntien lakkauttaminen Gazasta merkitsi niiden siirtämistä ja laajentumista toisaalle miehiteyillä palestiinalaisalueilla. Samana vuonna, kun 8000 siirtokuntalaista lähti Gazan kaistalta, muutti länsirannan laittomille siirtokunta-alueille 30 000 uutta siirtokuntalaista siten, että kokonaisuudessaan siirtokuntalaisten määrä kasvoi 400 000:sta 420 000:een. Palestiinalaisten paluuoikeus on ollut mahdoton aihe käsiteltäväksi rauhanneuvotteluissa, saati käytännössä. Samaan aikaan myös ”paluuoikeuttaan” käyttävät juutalaiset saapuvat eri puolelta maailmaa Israeliin ja laittomia siirtokuntia laajennetaan.

Gazamom on nimensä mukaisesti kirjoitettu äidin näkökulmasta. Poliittisten kehityskulujen ja asiantuntijahavaintojen ja -haastattelujen lomassa El-Haddad kertoo esimerkiksi niistä haasteista, joita hän kohtaa yrittäessään vieroittaa taaperiaan rintaruokinnasta tai opettaa potalle saarron ja summittaisen arkisen väkivallan keskellä. Pienen poikansa varttumista seuratessaan El-Haddad kuvailee lapsensa kokemusmaailmaa, jossa Israelin miehittämättömien lennokkien ja sotakoneiden äänet sekoittuvat tavallisiin kaupungin ääniin ja lintujen lauluun. Näistä tulee osa arjen havaintoja, jopa lasten leikkejä. Lapsen sanavarasto karttuu

ja 2-vuotiaana pienen Yusufin arkisanastoon kuuluu muun muassa *qassif* eli kranaattitulitus, jonka poika yhdistää varoitukseen äidilleen lisäten siihen vakuutuksen, että ”kaikki on hyvin eikä äidin tarvitse pelätä” (s. 115). Oma esikoiseni lohdutteli itseään samanikäisenä sillä, ettei Muumien Mörköä tarvitse pelätä.

Vuodenvaihteessa 2008–2009 El-Haddad on Yhdysvalloissa ja seuraa Valettu lyijy -operaatiota Gazassa asuvien vanhempiensa kautta. Hyökkäyksen ensimmäisen päivän päätteeksi hän pohtii, miten:

kaikki se [massiivinen hyökkäys] saadaan lopulta näyttämään vastaukselta johonkin. Ikään kuin tilanne ei olisi ollut ainoastaan hyväksyttävä, vaan normaali, vakaa, aikana ennen sitä, mihin tämä oli vastaus. Ikään kuin siirtokunnat eivät olisi jatkaneet laajentumistaan, muurit eivät olisi jatkaneet kasvuaan tukahduttaen maita ja perheitä, perheitä ja ystäviä ei olisi sijoitettu erilleen toisistaan, elämä ei olisi ollut halvaantunut, ihmisiä hävitetty, rajoja sinetöity, ja ikään kuin ruokaa, valoa ja polttoainetta olisi ollut yllin kyllin tarjolla.” (S. 250.)

Vastaavaa on voinut pohtia myös talven 2023–2024 aikana.

Norjalaisten lääkärien todistusvoima

Silminnäkijänä Gazassa on norjalaisten lääkärien Mads Gilbertin ja Erik Fossen kuvaus vuodenvaihteesta 2008–2009 Gazassa *Valettu lyijy* -operaation alussa. Gilbert ja Fosse työskentelivät tuolloin Al Shifan sairaalassa todistaen päivästä toiseen siviilien ahdinkoa ja hoitaen loukkaantuneita sairaalan ruuhkaisissa tiloissa yhdessä kokeneiden palestiinalaiskollegoidensa kanssa. Päiväkirjanomaisesti ja dialogisesti etenevä teos dokumentoi sairaalaan saapuneiden vammoja, joille ei aina voida tehdä mitään, omaisten ahdinkoa loukkaantuneiden ja mehehtyneiden läheistensä takia sekä vaikeita ratkaisuja, joita sairaalahenkilökunnan on tehtävä selvittääkseen kasvavasta potilasmäärästä.

Harvoina Gazaan päässeinä eurooppalaisina Gilbert ja Fosse antavat myös lukuisia haastatteluita länsimaisille tiedotusvälineille ja toimivat näin ”valkoisena äänenä” sodan tuhojen keskellä. Gilbert kuvaa tätä dilemmaa:

Gazassa oli tämän sodan aikana 800 toimittajaa, valtaosa heistä paikallisia ammattilaisia. Satakunta toimittajaa oli uutistoimistojen, sanomalehtien ja tv-kanavien palveluksessa, loput olivat freelancereita. Kyse ei siis ollut siitä, ettei Gazassa olisi ollut toimittajia. He vain eivät olleet *länsimaisia*, koska Israel järjestelmällisesti esti heitä pääsemästä alueelle. (S. 126–127, kursiivi alkuperäisessä tekstissä.)

Vuorovaikutuksessaan tiedotusvälineiden kanssa lääkärit korostavat palestiinalaisten toimittajien ammattitaitoa, mutta näitä ei silti hyväksytä kuin avustajiksi, ehkä kuvaamaan. Kun norjalaiset antamissaan haastatteluissa arvostelevat Israelin armeijan toimia ja keuhuvat palestiinalaisten kollegoidensa taitoja, heitä pidetään Hamasin propagandan levittäjinä. Vastaava on toistunut esimerkiksi suomalaisten tiedotusvälineiden uutisoidessa palestiinalaisuhreista talvella 2023–2024, kun nämä ovat toistuvasti viitanneet ”Hamasin alaisen” terveysministeriön tietoihin. Mistä muualta mahdollisimman reaaliaikaista dokumentaatiota olisi ollut saatavilla, kun Israel ei päästä ulkomaalaisia tiedotusvälineitä tai avustajajärjestöjä alueelle?

Gazan palestiinalaisten samaistaminen Hamasiin ja saman logiikan mukaisesti väistämättä terroristeiksi ei säästä edes lapsia. Kun Erik Fosse kertoo *Der Spiegelin* toimittajalle hoitaneensa koko päivän lapsiuhreja Israelin pommitettua Jabalian pakolaisleirillä sijaitsevaa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) koulua, toimittaja siteeraa Israelin armeijan tiedottajan väitettä koulun pihalla leikkivistä lapsista ” Hamas-lapsina”. ”Ajattelin, että ne, jotka painoivat laukaisinta, ne jotka istuivat turvassa panssarivaunuissaan ja ampuivat, eivät enää pitäneet palestiinalaisia ihmisinä. Heidän silmissään kaikki palestiinalaiset olivat terroristeja ja heidän lapsensa ” Hamas-lapsia”, lapsia joita saattoi huoletta tappa”, Fosse kirjoittaa (s. 163).

Kumpikin lääkäri on vierailut ja työskennellyt Gazassa useita kertoja ennen vuodenvaihdetta 2008–2009. He kertovat hupenevista ruokatarvikkeista Israelin hyökkäyksen aikana mutta myös havainnoistaan koskien pitkäkestoisen saarron vaikutusta kaistaleen ruokahuoltoon: tapoja, joilla Israel on rajoittanut gazalaisten kalastajien kalastusmääriä sekä käytössä olevaa kalastusaluetta kansainvälisen merioikeuden vastaisesti, mikä on kutistanut Gazan palestiinalaisten saatavilla olevan proteiinin määrää myös niin kutsutuissa normaalioloissa. He myös havainnoivat aliravittujen lasten kasvanutta joukkoa ja aliravitsemuksen vaikutuksia kasvuun ja kehitykseen. Gilbert kirjoittaa: ”Myös aliravitsemus on harkitun politiikan tulosta, ei arvaamattoman luonnonkatastrofin seuraus. [...] Saarron ja liikkumisvapauksien rajoittamisen takia ruokahuolto on muuttunut hyvin epävarmaksi valtaosalla gazalaisista” (s. 272–273). Loppuvuodesta 2008 YK:n silloinen ihmisoikeusvaltuutettu Navi Pillay oli vaatinut saarron välitöntä lopettamista.

Lopuksi

Kahden tässä arvioidun teoksen lukeminen auttaa ymmärtämään, miten lähes kahden vuosikymmenen saarto on vaikuttanut niin Gazan palestiinalaisten arjessa kuin sotatoimien eskaloituessa. Tarjotessaan näkökulmia Gazan ahdingon pitkäkestoisuuteen teokset valottavat myös sitä, miksi isolle osalle niin kutsuttua globaalia etelää niin kutsutun kansainvälisen yhteisön toimet näyttävät kaksoisstandardien ohjaamilta tai standardien puuttumisena tyystin; miksi isolle osalle globaalia väestöä maailmanjärjestys ei vaikuta muuttuneen viimeisten parin vuoden aikana. Reilu vuosikymmen sitten kirjoitettujen teosten lukeminen uudelleen samalla, kun Israelin massiivinen hyökkäys Gazaan on jatkunut jo yli puolen vuoden ajan, terveysinfrastruktuuri ja myös norjalaislääkärien työpaikka, Shifan sairaala, on tuhattu, yli 36 000 ihmistä on tapettu ja nälänhädästä on uutisoitu jo kuukausia, on jokseenkin epätodellinen kokemus ja laittaa miettimään, miksi tilanteelle ei ole tehty mitään tai ainakaan tarpeeksi. Miksi Israelin miehityksen, Gazan saarron ja palestiinalaisten alistamisen ja summittaisen tappamisen on annettu jatkua? Saatavilla olevan tiedon puutteesta ei ole kyse. Suosittelen kirjoja lukemistoksi jokaiselle, joka haluaa ymmärtää kontekstia paremmin ja tavoittaa paitsi sitä, miten miehitys ja saarto toimivat niin arjessa kuin akuutin sotatilan aikana, myös sitä, miten eri tavoin asemoituneet ihmiset miehityskontekstia kokevat. Kumpikaan teos ei ole tieteellinen tutkimus vaan aikalaiskertomus, mutta viitteineen ja laajempine keskusteluineen ne auttavat jäljille, joita seuraamalla voi hahmottaa poliittisia kehityskulkuja ja sitä, miksi kahden valtion malli ja pysyvä rauha on nykyisellään niin mahdottomalta tuntuva ajatus.

Lähteet

- Loveluck, Louisa, Evan Hill, Jonathan Baran, Jarrett Ley & Ellen Nakashima (2023): "The case of al-Shifa: Investigating the assault on Gaza's largest hospital". *The Washington Post*, 21.12.2023. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/21/al-shifa-hospital-gaza-hamas-israel/>, 22.4.2024.
- Omer, Nimo (2024): "Tuesday briefing: What next in Gaza as Israel ends its al-Shifa hospital siege". *The Guardian*, 2.4.2024. <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/02/first-edition-al-shifa-hospital-what-next-gaza>, 22.4.2024.